

культури Срібного віку – матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю від дня народження М. Цветаєвої. – Дрогобич, 1998. – Частина 2. – С. 99 – 107.; *Гайнічеру* Гайнічеру О.І. Поезія і мистецтво перекладу: Літературно-критичний нарис. – К.: Дніпро, 1990. – 212 с. ; *Єгорченко* Єгорченко М. Проблема творчості у Василя Стуса та Марини Цветаєвої / М. Єгорченко // Мандрівець: Видання «Наукових записок Національного ун-ту «Києво-Могилянська Академія». – 04/2008. – №2 . – С. 63–66.; *Квіт* Квіт С.М. Основи герменевтики: Навч. посіб. – К.: Вид-дім «КМ Академія», 2003 – 192 с.; *Ковганюк* Ковганюк С. Практика перекладу / С. Ковганюк. – К.: Дніпро, 1968. – 276 с.; *Наливайко* Наливайко Д. Василь Стус – перекладач. // Всесвіт. – 1991. – № 1. – С.183– 185.; *Нестеров* Нестеров А. Поэзия и стереометрия, или Перевод как воля и представление / Антон Нестеров // Иностранная литература. – № 12. – 2010. – С. 144 – 165; Просто сердце: Стихи зарубежных поэтов в переводе Марины Цветаевой. – М.: Прогресс, 1967. – 104 с.; *Ревзина* Ревзина О.Г. Загадки поэтического текста // Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста. М.: Эдиториал УРСС, 2002. – С. 418 – 433.; *Рильський* Рильський М.Т. Мистецтво перекладу: Статті, виступи, нотатки. – К.: Рад. письменник, 1975. – 344 с.; *Рильський* Рильський М.Т. Художній переклад з однієї слов'янської мови на іншу. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – 50 с.; *Стріха* Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. – К.: Факт-Наш час, 2006. – 344 с.; *Стус* Стус В. Золотокося красуня: Вірші. — К.: Слово і час, 1992. — 47 с.; *Стус* 1997: Стус В. Листи до рідних // Василь Стус. Твори: В 4. 6 книгах. – Львів: Просвіта, 1997. –Т 6 (додатковий), кн. I. – 494 с.; *Цветаєва* Цветаева М.И. Стихотворения. Поэмы. Проза – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1990. — 848 с.

Зоряна Дубравська, асп. (Дрогобич)

УДК 821.111 20: 82.02

ББК 83. (4ВЕЛ) 6 – 8

Творчість Мартіна Еміса: смислотворчі акценти інтерпретації образів

У статті розглянуто реалізацію авторського «Я» крізь призму головних героїв романів Мартіна Еміса «Записки про Рейчел» та «Гроші: записка самогубця».

Ключові слова: англійська література, постмодернізм, біографічний роман, особистість, образ автора, образ головного героя.

Zoryana Dubravskaya "The creative works of Martin Amis: the significant accents of the interpretation of the images"

The article deals with the realization of the author's "Self" in the light of the main characters of the novels "The Rachel Papers" and "Money: A Suicide Note" by Martin Amis.

Keywords: English literature, postmodernism, biographic novel, personality, image of the author, image of the main character.

Початок літературної кар'єри Мартіна Еміса можна з упевненістю назвати вдалим. Написаний 1973 року дебютний роман «Записки про Рейчел» («The Rachel Papers») не лише привернув увагу на молодого автора, а й викликав чимало схвальних відгуків серед критиків та літературознавців. Роман був таким успішним, що 1974 року був удостоєний премії Сомерсета Моєма.

Знаковим вважається також роман «Гроші: записка самогубця» («Money: A Suicide Note»), написаний 1985 року. Ці два твори не лише наповнені комічними сюжетами, але й відзначаються особливими образами головних героїв, у яких постає сам Мартін Еміс.

Герой «Записок про Рейчел» – не звичайний підліток, а, за його висловлюванням, – майбутній письменник, що кардинально змінить його ставлення до навколишнього світу. Напередодні свого двадцятиліття головний герой Чарльз Хайвей переглядає свої записи, щоденники, нотатки. Перечитує свої перші творчі спроби. Власне розповідь Чарльза починається з того, що він робить спробу підсумувати прожитий період життя, відпустити який він ще не готовий. Це немовби своєрідний ритуал перед дорослішанням, перед переходом «в цю жахливу Країну Велетнів, де, як видається дітям, на них очікує доросле життя» [Amis 1984: 171]. Та свою увагу головним чином зосереджує на цьому романі.

У свій двадцятий день народження він намагається віднайти власне Я, осмислити сенс буття засобами ретроспекції: за допомогою «поміток на полях своєї юності» здійснити подорож у минуле.

Екзистенція Чарльза у той період життя, який він називає юністю, – це постійна боротьба зі своїм тілом. Тілесні недуги, змінюючи одна одну, випробовують екзальтовану свідомість героя: хлопець ходить в бібліотеку, гортає медичні енциклопедії у пошуках відповіді на свої тривоги, відвідує лікарів... Одним із засобів боротьби з тілом є іронія.

Цікавим є той факт, що гротескове тіло, за М. Бахтіним, «бачення цього тіла, його функції, ані у двадцятому, а тим паче у двадцять першому столітті» не зазнало істотних змін». Гротескове тіло включає в себе поняття хворого тіла; «воно постійно перебуває у процесі становлення, незавершеності, постійної взаємодії з довкіллям» [Бахтин 1986: 282].

Прикметно, що Чарльз саме через хворобу (під час бронхіту) розширює горизонт свого досвіду, набуває нових знань і навіть, можна сказати, виходить на шлях пошуку себе. Також його антипатія і водночас іронічне ставлення до тілесності інших людей проявляється в тому, що він нагороджує їх прізвиськами, які вичерпно характеризують їхні образи. До того ж, герой твору хворобливо переносить процес становлення власного тіла та гіперчутливо ставиться до тілесності інших.

Саме іронія стає провідним смислотворчим і формотворчим принципом мозаїчного постмодерністського мистецтва. Чарльз Хайвей не просто майбутній письменник – він творець доби постмодернізму, у якій процес записування має велике значення. А факт існування людини визначається залишеними опісля записками, щоденниками, документами тощо.

Записки Чарльза Хайвея – це не лише матеріал для планованого роману про формування його особистості, а й спосіб самоствердження, визначення його місця в суспільстві. Його ставлення до членів сім'ї визначається кількістю списаних ним сторінок, зошитів, записів у щоденнику. Не менш яскравим постає перед читачем і Джон Селф² – головний герой роману «Гроші: записка самогубця». Екстравагантний персонаж вражає своєю неординарною життєвою позицією та своєрідним ставленням до грошей. Тема взаємодії людей із грішми виступає наскрізною у романі М. Еміса. Свідченням цього є сама назва твору.

² Self – у перекладі з англійської мови означає – особистість, власна персона, моє «я».

Попри аморальність героїв, до них неможливо ставитись негативно. Своєю майстерністю та підходом письменник здобуває прихильність читачів до своїх персонажів. Як нам уже відомо з автобіографічного роману Мартіна Еміса «Досвід», у автора були великі проблеми із зубами. Про це він неодноразово пише на сторінках своїх мемуарів [Дубравська З. 2012: 43 – 50]

Читаючи роман «Гроші: записка самогубця», вже на перших сторінках роману ми віднаходимо ці ж проблеми у головного героя роману – Джона Селфа («John Self»). В оригіналі читаємо: «The pain in my face has split in two but hurts about the same. There's a definite swelling in my jaw now, on my upper west side. It's fucking abscess or something, maybe a nerve deal or a gum gimmick. Oh, Christ, I suppose I'll have to get it fixed. The mouth-doctor I choose is in for a jolt. These croc teeth of mine, these English teeth – they're about as good, I reckon, as those of the average American corpse. It will cost me, what's more. You have to splash out big for everything like that over here, as you know, as I've said. You have to tell yourself beforehand that the sky's the limit» [Amis 1985: 10]. («Зуби все ще болять, до того ж виникли нові проблеми. Щелепа справа і зверху, так би мовити, на північному заході, явно розпухла. Не що інше, як якийсь собі абсцес, зачеплений нерв, чи чутливі ясна. О Боже, доведеться їх полікувати. Ото лікар зрадіє! Ці мої крокодилячі зуби, мої англійські зуби, мабуть, не кращі, ніж у звичайного американського трупа. Більше того, влечу в копійку. За все це тут необхідно платити, як ви знаєте, як я вже казав. Потрібно морально підготуватися до того, що витрати будуть шалені»).

Через декілька сторінок знову читаємо: «So me and my sore tooth throbbed our way through a few hours of television – I sat flummoxed and muttering like a superannuated ghost, all shagged out from its haunting, through sports, soaps, ads, news, the other world» [Amis 1985: 22]. (...«Таким чином, пульсуючи в такт з моїм болючим зубом, я промучився декілька годин перед телевізором, щось бурмотавши, наче старий привид із багатим послужним списком, ось-ось готовий остаточно розчинитись в повітрі, – спорт, мильна опера, реклама, новини, інший світ...»).

Зубний біль переслідує його на кожному кроці: чи то герой вдома, перед телевізором, чи на прогулянці, чи під час гри в теніс, на корті: «The tinnitus was operational pretty well full time, and that

toothache of mine got much more complicated: it would kick me awake with sirens of pain, loud, inordinate, braiding, twisting, like currents in a river» [Amis 1985: 39]. («Шум у вухах не вщухав з ранку до ночі, а зубний біль вів себе ще хитріше, ніж зазвичай – будив мене, немов стусаном, наче сиреною – оглушливою, невгамовною, крутився і вертівся, як річковий потік»)

Свій черговий візит до стоматолога та про відчуття в стоматологічному кріслі Мартін Еміс деталізує до найменших дрібниць. Більше того, стоматологічне крісло автор порівнює з електричним стільцем, а людське щастя – з життям без болю. Так, в романі ми читаємо: «Deep down, I'm a pretty guy. Happiness is the relief of pain, they say, and so I guess I'm pretty happy guy. The relief of pain, they say, and so I guess I'm pretty happy guy. The relief of pain happens to me pretty frequently. But then so does the pain. That's why I get lots of that relief they talk about, and all that happiness» [Amis 1985: 74]. («У глибині душі я досить щасливий і радію життю. Кажуть, що щастя – це позбавлення від болю, так-от, мабуть, щастя в мене має бути доволі. Тому що позбавляюсь від болю кожен день. З іншого боку, так само часто я від неї вовком вию»).

Та на цьому автор не зупиняється. У не менш цікавій формі Мартін Еміс наводить діалог з лікарем:

– “Lie back then. And *relax*... God!

You wouldn't be too relaxed if you were reclining on Roger's electric chair. Roger is my hygienist, *my gum-coach*. Four times a year with his beaked pincers, skewers and arrow-headed bodkins he goes squeaking and splitting through the roots of my head. We call this deep scaling, or plaque control. What the fuck is this plaque crap anyway? Why can't plaque go and pick somebody else? It doesn't bother my father. Plaque didn't bother my mother either, so far as I know. [...] That tooth on my upper west side, the one that brought me so much pain – it calmed down a few days ago, bringing me happiness instead, oh such happiness. But yesterday it started bringing me pain again. It never really calmed down: I could feel it humming, purring, braiding beneath the skin, planning its come-back. Now Roger, I hope, will fix it, will relieve pain that pain and bring me happiness again.” [Amis 1985: 74 – 75].

(– «Ляжте на спину. І розслабтесь... О, Господи!

Невже можна розслабитися на цьому електричному стільці? Роджер – мій гігієніст, мій отаман по яснах (йдеться про гігієну ротової порожнини). Чотири рази на рік він обробляє мої ясна й корені своїми гачкованими пинцетами, шпильками і клиноподібним шилом, із пискотом і гостротою. Ми називаємо це глибоким видаленням нальоту, зняттям каменю. Що за дурня, який там камінь? Чому він не може вчепитись у когось іншого? Зубний камінь ніколи не турбував мого батька. Мою маму також, наскільки мені відомо. [...] Той верхній зуб із західного боку, той, який завдав мені стільки болю, – декілька днів тому заспокоївся, і я був дуже щасливий, просто невимовно щасливий. Але вчора він знову заявив про себе. Насправді, до кінця він так і не переставав боліти: я все ж таки відчував, як він там бринить, ніє і планує своє повернення. Сподіваюсь, Роджер упорається з ним, врятує мене від болю, від того болю, і я знову стану щасливим»).

Навіть стосунки з коханою дівчиною він зводить до порівняння із зубним болем: іноді завдають болю, а іноді полегшують його. Про біль Мартін Еміс устами Джона Селфа роздумує так: “Pain is very patient but even pain grows bored occasionally and wants to try its hand at something else. [...] Pain doesn’t always just want to hang around hurting all the time.” [Amis 1985: 280]. («Біль дуже терпляча, але навіть їй часом набридає, і тоді вона хоче проявити себе по-іншому [...] Їй також набридає весь час завдавати болю»).

Однією з головних категорій у художній системі роману є страх, який має, однак, не лише психологічне наповнення. Він живе в душі оповідача ще з дитячих літ, адже свого часу він був найсильнішою дитячою емоцією, з якою тепер назавжди пов’язаний акт самопізнання. Страх переслідує головного героя, з ним він змагається протягом усього роману. Для кращого осмислення важливо подати цитату повністю: “Fear walks tall on this planet. Fear walks big and fine. Fear has really got the whammy on all of us down here. Oh, it’s true, man. Sister, don’t kid yourself... One of these days I’m going to walk right up to fear. I’m going to walk right up. Someone’s got to do it. I’m going to walk right up and say, *Okay, hard-on. No more of this. You’ve pushed us around for long enough. Here is someone who would not take it. It’s over. Outside.* Bullies, I’m told, are all cowards deep down. Fear is a bully, but something tells me

that fear is no funker. Fear, I suspect, is really incredibly brave. Fear will lead me straight through the door, will prop me up in the alley among the crates and the empties, and show me who's the boss... I might lose a tooth or two, I suppose, or he could even break my arm – or fuck up my eye! Fear might get carried away, like I've seen them do, pure damage, with nothing mattering. Maybe I'd need a crew, or a tool, or an equalizer. Now I come to think about it, maybe I'd better let fear be. When it comes to fighting, I'm brave – or reckless or different or just unjust. But fear really scares me. He's too good at fighting and I'm too frightened anyway.” [Amis 1985: 10 – 11]. («Страх впевнено розгулює нашою планетою. Страх розкошує. Усі ми танцюємо під його сопілочку. Направду. І навіть не слід морочити собі голови, сестричко... Якось я наберусь духу і підйду до нього. Прямісінько до страху. Хтось же повинен це зробити. Я підйду прямо до нього і скажу: *«Гаразд, велетню. Досить. Досить маніпулювати нами. Накінець знайшовся той, кому це набридло. Усе скінчено. Давай вийдемо – розберемося»*. Кажуть, усі задаваки в глибині душі боягузи. Страх – задавака, але щось мені підказує – його не залякати. Припускаю, насправді страх неймовірно відважний. Страх виведе мене через чорний хід, прислонить мене до стіни, серед ящиків та порожніх пляшок і покаже, де раки зимують... Це може коштувати мені одного чи двох вибитих зубів, підбитого ока, навіть поламаної руки. Страх може ввійти в азарт, як це іноді буває – суцільний руйнівний інстинкт, без гальм. Можливо, мені будуть потрібні помічники, інструменти чи хороший старий вирівнювач. Ні, якщо добре подумати, краще залишу я страх осторонь. Коли справа доходить до бійки – я хоробрий, чи байдужий, чи то просто несправедливий. Але страх справді мене лякає. Надто він хороший у бійці та й, що не кажи, я надто боюсь»).

Аналізуючи роман Мартіна Еміса «Записки про Рейчел», ми ще раз зіштовхуємося з автобіографічними дискурсами. Автор неодноразово передає свої особисті відчуття та переживання через героїв своїх романів. Однією із найпоширеніших та найпомітніших проблем, які порушує автор, – є його особисті дентальні проблеми. На перших сторінках роману, де автор знайомить читача із головним героєм, Мартін Еміс вважає за необхідне розповісти також і про стан здоров'я героя. Описує його хвороби, і, звичайно, дентальні проблеми. В оригіналі читаємо: «Besides, there were

plenty of things to keep me going. Take, for example, my mouth – literally a shambles. My milk-teeth wouldn't go away, they just curdled, although politely moving over to accommodate my grown-up ones. At the age of ten I must have had more teeth in my head than the average dentist's waiting-room. Soon, I used to think, they'll be coming out of my nose. Then months of high-powered surgery involving metal strips, nuts, clips, bolts... you name it. For two years I went about the place with mouth like a Meccano set». [Amis 1984: 26]. («Крім того було ще багато інших речей, які дозволяли мені триматися. Візьміть, для прикладу, мій рот, - справжнє жахіття. Мої молочні зуби не випадали, а просто ввічливо переміщувались, уступаючи дорогу новому поколінню. У десять років у моїй голові було більше зубів, ніж зазвичай в приймальній дантиста. Скоро, здавалось, вони полізуть мені через ніс. Тоді наступили місяці активного хірургічного втручання: в дію пішли металічні планки, муфти, скріпки, шурупи...називайте, як хочете. За два роки мій рот був схожий на дитячий конструктор»).

Як і автор, головний герой роману часто відвідує стоматолога. Про це Мартін Еміс пише так: "I got off the next stop, Notting Hill, went home, had a bath, gargled with after-shave, changed my clothes, spring-cleaned, my room, and rang my doctor and dentist making appointments for the next day but one." [Amis 1984: 143]. («Я зійшов на наступній зупинці, приїхав додому, помився, покропив себе одеколоном, переодягнувся, зробив генеральне прибирання у своїй кімнаті та зателефонував лікарю-дантисту і домовився про візит»).

З іронією автор подає діалог між лікарем-стоматологом та Чарльзом Хайвеем про його зубні проблеми: "Something particularly revolting gone wrong?"

"Jesus," said Mr. Alistair Dyson, fanning his face with my dental card. "What did your mother eat when she was having you? Custard and sugar cubes?"

"Bananas and ice-cream?" I joined in.

"No." He lit a cigarette. "There's calcium in ice-cream."

"That bad, eh?" [Amis 1984: 162] («Сталось щось неймовірно страшно?»).

– “О Боже! – сказав містер Алістер Дайсон, махаючи своєю медичною карткою. – «Що їла твоя мати, коли була вагітна тобою? Заварний крем та рафіновий цукор?»

– «Банани й морозиво?» – продовжив я.

– «Ні». – Він запалив сигарету. – «У морозиві є кальцій»

– Так погано, правда?»).

Багато уваги автор приділяє описам свого зубного лікаря, стоматологічного кабінету, крісла та часті візити. Пише також про компетентність дантиста, вміння, їхні стосунки. Далі читаємо: “I knew my dentist quite well. I knew him quite well because I had been coming down from Oxford about six times a year since I was ten so that he could put in and take out all the lousy braces and plates and other crap with he tried to tame my mouth. Alistair was one of the youngest cosmetic denticians in the Wimpole Street area you know. (At this surgery he had the newest and most awesome equipment, including the retractable white space-ship sofa-chair which had now moulded itself to the contours of my body.) I liked him; he made me lough. I respected him too, for being (I imagined) the only British dentist to have exploited the choric, demonic-artificer aspect of the modern dentist, so popular in recent American fiction.” [Amis 1984: 162 – 163]. («Я чудово знав свого стоматолога. Я його достатньо знав, бо коли мені виповнилось десять років, я їздив до нього з Оксфорда по шість разів на рік, для того, щоб він міг вставляти та виймати всі ці огидні скобки, пластинки та інші дурниці, з допомогою яких він хотів приручити мій рот. Алістер був одним із наймолодших косметичних дантистів Лондона. У його кабінеті стояло найновіше та найкошмарніше обладнання разом з білим футуристичним стоматологічним кріслом, яке вже запам'ятало форму мого тіла). Він мені подобався, він мене розвеселяв. Я також поважав його за те, що він був єдиним (як мені здавалося) англійським практикуючим лікарем, що винахідливо використовував демонічний аспект своєї професії, про який так багато пишуть у сучасних американських книгах-кошмарах»).

Отже, через образи головних героїв Джона Селфа та Чарльза Хайвея Мартін Еміс зображав особисті проблеми, передавав свої відчуття та емоції. Максимально деталізуючи описи з відвідинами стоматолога, автор дає можливість читачеві зануритися та майже реально пережити їх. Характери головних

героїв – це змодельовані образи з притаманною їм шкалою цінностей, унікальними світовідчуттями, специфічними способами мислення, які сформувалися з урахуванням своєрідності культурно-історичної ситуації у Великобританії наприкінці ХХ століття. У романах «Гроші: записка самогубця» та «Записки про Рейчел» події і переживання героїв відтворено адекватно з урахуванням внутрішньої організації текстової тканини, а також стилістичних і структуральних ознак.

Особистість, її психологія, морально-етичний кодекс, місце та роль у соціумі отримали оригінальну інтерпретацію на сторінках Емісових романів. Підсвідомі почуття і комплекси, винесені в текстах на поверхню, стають у письменника важливою формою оповіді. У згаданих творах самотній метод розкриття психології персонажа, змалювання його характеру, пояснення його вчинків виявляється напролюд багатим на можливості, нюансованим і художньо переконливим. Феномен Мартіна Еміса є яскравим утіленням його самореалізації як майстра слова, а також інтерпретатора мистецьких вартостей, що постають під його пером новаторською версією постмодерністського характеру.

Література: *Бахтин М. 1986:* Бахтин М. М. Литературно-критические статьи / Михаил Бахтин. – М.: Художественная литература, 1986. – 542 с.; *Дубравська З. 2012:* Дубравська З. Р. Реалізація авторського «Я» крізь призму протиставлення в автобіографічному романі Мартіна Еміса «Досвід» / Зоряна Романівна Дубравська // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди [серія: Літературознавство]. – Випуск 3 (71). – Частина друга. – Харків : ППВ «Нове слово», 2012. – С. 43 – 50; *Amis 1985:* Amis M. Money. A Suicide Note / Martin Amis. – Penguin books, 1985. – 364 p.; *Amis 1984:* Amis M. The Rachel Papers / Martin Amis. – Harmondsworth: Penguin, 1984. – 224 p.

Дубравская З. Творчество Мартина Эмиса: смыслотворческие акценты интерпретации образов.

Ключевые слова: *английская литература, постмодернизм, биографический роман, личность, образ автора, образ главного героя.*

Рецензенти: Зимомря М. І., проф. (Ужгород); Науменко Н. В., проф. (Київ).

Іван Зимомря, проф. (Ужгород)